

GRUPA AUTORA

MODELI UDRUŽIVANJA RADA I SREDSTAVA NA ZAJEDNIČKIM PROGRAMIMA PROIZVODNJE GOVEĐEG MESA I MLIJEKA

0. UVODNE NAPOMENE

Prema Operativnim zadacima iz Akcionog programa CK SKH o razvoju društveno-ekonomskih odnosa u poljoprivredi, s 12. sjednice CK SKH od 6. XI 1980, Zadružnom savezu Hrvatske je dodijeljena tema 3. pod nazivom: »Modeli udruživanja rada i sredstava na zajedničkim proizvodnim programima određenih proizvoda i proizvodnih cjelina (zajednička proizvodnja na udruženom zemljištu, s ratarskim kulturama, vinogradima, voćnjacima, duhanom, povrćem, plasticima, te zajedničke staje, zajednički programi za preradu i doradu poljoprivrednih proizvoda i drugo)«.

Zadružni savez Hrvatske je u pripremama za realizaciju zadatka podijelio temu 3 na nekoliko podtema, od kojih je jedna i ova, u naslovu navedena — »Modeli udruživanja rada i sredstava na zajedničkim programima proizvodnje goveđeg mesa i mlijeka«.

Za pripremu materijala za tu podtemu formirana je posebna radna (stručna) grupa koja je pripremila ovaj materijal za savjetovanje.

Polazeći od složenosti zadatka, radna grupa nije mogla kreirati i predložiti najbolje modele zajedništva u proizvodnji goveđeg mesa i mlijeka, već je nastojala da pruži potrebne podatke i neke elemente o tome kako bi se mogla, i pod kojim uvjetima, da organizira zajednička proizvodnja s individualnim poljoprivrednim proizvođačima. Stoga ovaj materijal ima karakter radnog materijala.

1. PROIZVODNJA GOVEĐEG MESA U SR HRVATSKOJ

Za SR Hrvatsku proizvodnja goveđeg mesa značajna je s nekoliko stajališta.

U prvom redu proizvodnja mora zadovoljiti svakim danom rastuće potrebe domaćeg tržišta. Uporedo s općim privrednim napretkom zemlje raste i potreba za kvalitetnijim izvorima ljudske hrane, pri čemu namirnice životinjskog porijekla zauzimaju sve vidnije mjesto u ishrani stanovništva. Pored ostalog, povećava se potrošnja mesa uopće, a posebno najkvalitetnijeg — goveđeg mesa.

Josip CUSAK, dipl. inž., Stjepan DENEŠ, dipl. inž., Poslovna zajednica za proizvodnju, preradu i promet stoke, stočnih proizvoda i stočne hrane u Zagrebu

Miloš KOSIJER, dipl. oec., Zadružni savez Hrvatske

Ivan KATALINIĆ, dipl. inž. dr Ivan NOVAK, dipl. inž., Marijan PETEK, dipl. inž., POLJOPRIVREDNI CENTAR HRVATSKE ZAGREB

Danas, po glavi stanovnika, trošimo 12—13 kg goveđeg, prvcnstveno ju-
nećeg mesa, što je dvostruko više nego što smo trošili unazad 20 godina.
Za očekivati je, da će potrošnja goveđeg mesa na domaćem tržištu i na-
dalje rasti istim tempom.

Goveđe, bolje reći juneće, meso i živa junad vrlo su važni izvozni ar-
tikli. U ukupnom izvozu stočarskih proizvoda SR Hrvatske, po ostvarenom
deviznom prilivu, izvoz žive junadi i junećeg mesa učestvuje s 30 — 40 %.
Godišnje se iz naše Republike izveze oko 20.000 tona junećeg mesa, uklju-
čivo i živa junad preračunata u meso, što čini 25 — 30 % ukupne proiz-
vodnje goveđeg mesa u Republici.

Ovom prilikom naročito podvlačimo okolnost, da se goveđe meso, za
razliku od svinjskog i pilećeg, može proizvoditi gotovo potpuno neovisno
od uvozne supstance, tj. s domaćom sirovinom i ljudskim radom. Prema
tome dolar ostvaren na izvozu žive junadi i junećeg mesa je »čisti dolar«.

Na planu izvoza goveđeg mesa postoje velike rezerve. Adekvatnom de-
viznom politikom i konzistentnim podsticajnim mjerama trebalo bi usmje-
ravati organizacije proizvođače goveđeg mesa na trajna opredjeljenja u
pravcu stalne i povećane proizvodnje goveđeg mesa namijenjenog izvozu.

I s gledišta proizvodnje stajnjaka proizvodnja goveđeg mesa je vrlo in-
teressantna. Po anatomskoj građi probavnog sustava i po fiziologiji proba-
ve, goveda kao preživači upućeni su na konzumaciju kabastije hrane pri
čemu se, kao nusprodukt, stvara veća količina stajnjaka odlične kvalitete.

Vraćanjem stajnjaka zemlji zatvara se krug cirkulacije organske od-
nosno mineralne materije. Na taj se način i uz manju upotrebu umjetnih
gnojiva osigurava visoka razina plodnosti zemljišta. Ova okolnost svakim
danom dobiva sve više na značenju s obzirom da je proizvodnja umjetnih
gnojiva ovisna o uvoznj tehnologiji, a dobrim dijelom i o uvoznj siro-
vini, te sticajem toga i svakim danom sve skuplja.

U posljednjih 20 godina, računato po petogodišnjim prosjecima, imali
smo slijedeća kretanja u proizvodnji goveđeg mesa:

Godina	Proizvodnja		Zaklano u		Prosječ. težina kod klanja u kg			
	u 000 tona	000 grla	000 grla	000 grla	bruto	neto	bruto	neto
	Prirast	Meso	Goveda	Od Goveda	Od Goveda	Od Goveda	Od Goveda	Od Goveda
			ukupno	toga	ukupno	toga	ukupno	toga
			teladi	teladi	telad	telad	telad	telad
61—65.	100	52	418	200	250	82	135	55
66—70.	113	59	416	180	275	91	152	59
71—75.	128	59	361	147	298	98	165	63
76—80.	146	71	347	121	347	127	189	78

Uzmemo li u obzir ostvarene rezultate prve i posljednje godine pro-
matranog razdoblja onda, izraženo u godišnjim stopama, imamo slijedeća
kretanja:

— prirast u živom rastu po stopi od	2,74 %
— proizvodnja mesa raste po stopi od	2,83 %
— klanje goveda ukupno pada po stopi od	0,55 %
— od toga klanje teladi pada po stopi od	4,34 %
— neto težina zaklanih goveda raste po stopi	2,83 %
— od toga težina zaklane teladi raste po stopi	2,93 %

Iz iznijetih brožanih pokazatelja vidljivo je da je proizvodnja mesa rasla godišnje po stopi od 2,83 % premda je istovremeno padao broj zaklanih goveda po stopi od 0,55 %. Povećana proizvodnja goveđeg mesa u promatranom razdoblju gotovo je isključivo rezultat svjesnog opredjeljenja proizvođača na smanjeno klanje teladi, te na dotov teladi i proizvodnju kvalitetne mlade junadi. Sticanjem tih okolnosti u 1980. godini proizvedeno je 124 kg goveđeg mesa po plotkinji u odnosu na 69 kg ostvarenih po plotkinji u 1961. godini.

Razmotrimo li ostvarenu proizvodnju goveđeg mesa u proteklom petogodišnjem planskom razdoblju onda vidimo da je ista rasla po godišnjoj stopi od 2,87 %. U odnosu na program proizvodnje goveđeg mesa zacrtan u društvenom dogovoru o razvoju AIK-a za razdoblje 1976 — 1980. došlo je do znatnog podbačaja od 14.000 tona.

Društvenim dogovorom o razvoju AIK-a SRH za razdoblje 1981—85. godine zacrtana je proizvodnja za 93.800 tona goveđeg mesa. Pođemo li od ostvarene proizvodnje goveđeg mesa u 1980. godini (75.000 tona) onda bi proizvodnja goveđeg mesa u ovom planskom razdoblju trebala rasti po godišnjoj stopi od 4,56 %. Moramo priznati da su to vrlo ambiciozni planovi i za njihovo ispunjenje trebale bi se ostvariti određene pretpostavke koje koče ovu proizvodnju.

U prvom redu, disparitet cijena je jedan od najvećih limitirajućih faktora ove proizvodnje. Po našim računima donja granica rentabiliteta je kod odnosa cijene kukuruza : cijeni tovljenika 1 : 9. Proizvodnja goveđeg mesa dobrim dijelom je smještena u središnjem i sjeverozapadnom dijelu Republike. Ovo područje ne može osigurati dovoljno stočne hrane, u prvom redu kukuruza, za ovu proizvodnju. Danas kukuruza praktički na tržištu nema, a ono malo što se na razno razne načine nabavi plaća se po 12,00 i više dinara po kg što čini odnos 1:6,7. Ovaj odnos cijena nije nimalo stimulativan za proizvođače goveđeg mesa.

Istina je, zadnjih nekoliko godina sušeni kukuruz se sve manje upotrebljava u ishrani tovnih goveda. Ishrana tovnih goveda sve više se bazira na siliranom kukuruзу, najčešće mljevenim s klipom, i kukuruznoj silaži. Ipak ovom prilikom ne možemo a da ne spomenemo činjenicu, da je u većini organizacija zemlja u rukama ratara. Proizvodnja žitarica nije u funkciji stočarske proizvodnje, pa se visoka tržna cijena kukuruza u zrnu odražava direktno i na formiranje visoke cijene siliranog zrna kukuruza odnosno kukuruzne silaže.

Nedostatak obrtnih sredstava za kreditiranje stočarske proizvodnje također je jedan od ozbiljnih limitirajućih faktora. Tovljači goveda, budući se nalaze u nezavidnom ekonomskom položaju, nemaju dovoljno vlastitih

poslovnih sredstava, pa su upućeni da od banaka uzimaju kratkoročne kredite pod nepovoljnim uvjetima, a kojih i pored toga nema u dovoljnoj količini.

Osiguranje većeg postotka reeskontnih sredstava za kreditiranje proizvodnje goveđeg mesa osiguranih do visine realnih troškova proizvodnje važna je pretpostavka za proizvodnju goveđeg mesa u SR Hrvatskoj.

Pravilna devizna politika po kojoj devize trebaju pripasti proizvođačima stoke koji se orijentiraju na izvoz i sprečavanje dobivanja deviznih sredstava po nerealno niskom tečaju iz društvene kase također je jedna od važnih pretpostavki za unapređenje proizvodnje goveđeg mesa u SR Hrvatskoj.

Kada govorimo o proizvodnji goveđeg mesa u SRH, ne možemo a da ne istaknemo značajnu okolnost, da je pretežni dio fonda goveda u rukama individualnih proizvođača, kako je to vidljivo iz statističkih pokazatelja o kretanju brojnog stanja goveda u razdoblju od 1977. do 81. godine.

Opis	Sektor	1977.	1978.	1979.	1980.	1981.
Goveda ukupno	Ukupno	1.018	993	997	977	969
	— društveni	139	139	151	160	174
	— individualni	879	855	846	817	775
Od toga krave i steone junice	Ukupno	643	634	628	607	598
	— društveni	12	12	13	12	12
	— individualni	631	622	615	595	586

Iz iznijetih podataka je vidljivo, da se u rukama individualnih proizvođača nalazi 82 — 86 % ukupnog fonda goveda i 98 % ukupnog fonda krava i steonih junica. Ako se uzme u obzir, da je i ono malo krava i steonih junica na društvenom sektoru pretežno visoko mliječne pasmine i da kao takve ne daju repromaterijal podesan za daljni tov, onda možemo konstatirati, da se praktično cjelokupna proizvodnja repromaterijala za proizvodnju goveđeg odnosno junećeg mesa nalazi u rukama individualnih proizvođača.

Iz podataka proizlazi, da je stupanj organiziranosti individualnog sektora kao i njegova povezanost s društvenim sektorom od presudnog značenja za proizvodnju goveđeg mesa u SR Hrvatskoj.

2. MOGUĆNOSTI INTENZIVNOG KORIŠTENJA POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠTA

Oranice i obradivo zemljište u najvećem broju društvenih i privatnih gospodarstava koriste se samo jednom kulturom godišnje. Poslije kukuruza ostaje zemljište prazno do proljetne sjetve i 6 mjeseci. Samo se poslije industrijskog bilja redovno zasijava pšenica, ali tih je površina relativno malo. Nakon berbe 502.000 ha kukuruza sije se pšenica na oko 160.000 ha, a sve ostale površine su nezasijane. Nakon žetve 300.000 ha pod pšenicom zasijava se svega oko 100.000 ha ponovno u jesen ozimim žitom, a tek oko 30.000 ha

postrnim usjevom. Postrni i ozimi usjev iza kukuruza osigurava najmanje 6.000 hranidbenih (H. J) jedinica po hektaru, a to je krmna osnova za 6.000 litara mlijeka ili 800 kg mesa po hektaru.

Glavni usjevi na oranicama daju u odnosu na proizvodne kapacitete i u odnosu na prinose u svijetu niske prinose. Preračunavši sve kulture na oranicama proizlazi da društvena gospodarstva proizvode oko 8.000 H. J/ha a privatna gospodarstva oko 4.900 H. J/ha. Ti se prinosi postižu u intenzivnim poljoprivredama postrnom ili ozimom naknadnom sjetvom, a ne glavnom kulturom. S 10 tona zrna kukuruza u glavnom usjevu po hektaru se postiže 13.000 hranidbenih jedinica, a s drugom ozimom kulturom 7.500 hranidbenih jedinica ili ukupno 20.500 H. J. po hektaru.

Kontinuiranim sistemom korištenja zemljišta u 350 dana govedarstvo može osigurati umjesto 4.900 H. J. na privatnom ili 8.000 H. J. na društvenom zemljištu, 22.000 hranidbenih jedinica (s lucernom, krmnim keljom, silažom kukuruza, repom, ozimim i jarim smjesama, postrnom sjetvom).

Nusproizvodi u poljoprivredi čine veliku krmnu vrijednost koja se danas još uvijek ne koristi. U nusproizvodima, glavama i lišću šećerne repe, stabljici suncokreta, soje i slami bijelih žita, po hektaru se dobiva oko 3.100 litara mlijeka ili 400 kg mesa. Nusproizvodi imaju svoju vrijednost u kombinaciji s drugim proizvodima te mogu činiti treću dimenziju većeg iskorištavanja tla.

Na funkcionalno komasiranom, arondiranom i melioriranom zemljištu treba se primjenjivati princip svjesne maksimalne proizvodnje, a to se postiže putem maksimalnog korištenja potencijala biljke, zemljišta, kemijskih proizvoda, tehnike, ljudskog rada, te racionalnim korištenja energije.

Svjesnim programiranjem svakog spomenutog elementa na gospodarstvima može se u kraćem roku doći od 5 na 10 tona kukuruza, od 3 na 8 tona krme po ha, od 1,5 na 3 tone nusproizvoda po ha na uređenim zemljištima. Tako intenzivnim korištenjem zemljišta na postojećim površinama dobiva se isti proizvodni efekt u SRH kao od novih 250.000 ha zemljišta. Prema tome osnovni pravci boljeg korištenja zemlje na društvenim gospodarstvima su: maksimalno korištenje tla i biljke, proširenje i osposobljavanje zemlje, zakup zemlje uz privlačnu rentu itd.

Koji su to ograničavajući faktori u razvojnom istraživanju i primjeni znanosti u praksi, da se zadnjih godina stagnira u prinosima?

Znanstveni rezultati, bez obzira kako značajni bili, ne mogu dovesti do povećanja proizvodnje, ako nisu našli široku primjenu u praksi. Prošla su vremena u suvremenom svijetu, kada je jedna sorta ili tehnologija bila u proizvodnji deset ili više godina. Tamo gdje postoje osposobljeni nosioci razvoja s razvijenom stručnom službom, unutar ili izvan radne organizacije, sorte i tehnologija se mijenjaju za tri do pet godina, a potencijali sorti koriste se i do 70 %. Gdje takvih nosilaca nema, desetak i više godina se ne mijenja sorta ni tehnologija. Takav je slučaj u najviše općina u našoj Republici.

Zbog toga bi bilo nužno, u svim općinama s više zadružnih organizacija, kao i u općinama gdje nema nosilaca razvoja, osnovati poljoprivrednu službu, koja bi zajedno sa zadružnim organizacijama postala faktor razvoja

proizvodnje i nosilac provođenja zemljišne politike. To znači da bi takve organizacije morale formirati svoje ekonomije, kao jezgre širenja društvenog sektora, primjene suvremene tehnologije i jezgre udruživanja zemljišta poljoprivrednika u različitim oblicima. To, međutim, zahtijeva kadrovsko osposobljavanje zadružnih organizacija za programiranje proizvodnje i dohotka na selu.

3. USMJERAVANJE INDIVIDUALNIH PROIZVOĐAČA NA SPECIJALIZIRANU PROIZVODNJU MLIJEKA

3. 0. Uvod

Proizvodnja mlijeka u SR Hrvatskoj na individualnom sektoru bilježi kretanje od 1970. do 1980. godine od 590 mlna do jednu mldu litara, dok je istovremeno u 1970. otkupljeno 206 mna, a 1980. g. 451 mlna litara.

U razdoblju od 1965. do 1970. kretanja su slična kao i 1970 — 1980. g.

Mljekarska industrija, prema našoj ocjeni, u to vrijeme (1965. g.) prelazi s »manufakture« na industrijsku preradu mlijeka i u istim godinama, s porastom standarda, počinje da raste potrošnja mlijeka i proizvoda od mlijeka trendom od 4 do 6 % godišnje.

Uočavajući spori porast otkupa u tim godinama, mljekare su uz sudjelovanje poljoprivrednih zadruga i PIK-ova 1968. godine krenule u akciju usmjeravanja proizvođača mlijeka — okrupnjavanjem — s ciljem da individualni proizvođač proizvodnju u ratarstvu podredi stočnoj hrani i finaliziranju iste putem proizvodnje, prvenstveno mlijeka i odgoja rasplodnog podmlatka.

Akcija se kroz 15 proteklih godina odvijala manje-više kontinuirano tako da je 1980. godine stanje kako slijedi:

Z. O.	Broj kooperanata-proizvođača		Broj proizvođača	
	8-15.000 l	više od 15.000	sa 5-10 krava	više od 10 krava
Bjelovar	1.486	379	1.213	67
Gospić	76	4	60	1
Karlovac	419	89	529	9
Osijek	1.047	242	383	58
Rijeka	187	41	126	21
Sisak	96	46	73	17
Split	5	1	5	—
Varaždin	197	31	62	8
Zagreb	998	289	604	26
	4.511	1.122	3.055	207

(Podaci PCH RO Stočarski selekcijski centar, izvještaj 1980)

U koloni 2 i 4 iskazani su proizvođači kod kojih je adaptacijama akcija djelomično provedena, a u koloni 3 i 5 nalaze se uglavnom proizvođači koji su u većini izgradili nove objekte i ugradili mljekarsku opremu.

Kako su u objekte i opremu uložena znatna sredstva, moramo, na žalost, konstatirati da kod svih domaćinstava nije riješen problem visoke i jeftinije proizvodnje stočne hrane i da tehnologijom ishrane nisu do kraja iskorišteni genetski kapaciteti krava muzara, što potvrđuje analiza 5 gospodarstava, snimljena u 1980. i 1981. i čije rezultate analize dajemo kako slijedi:

3.1. Proizvođači BJ-1: Podaci:

Broj članova domaćinstava 6, radno sposobna 2,5 radnika, posjeduje 12 kj. vlastitih površina i 9 kj. u zakupu, posjeduje 8 krava muzara, odnosno 11,2 uvjetna goveda, krava, dok je ukupno 18,36 uvjetnih goveda (krave 61 %), ili 1,53 UG/ha. Godišnja proizvodnja 31.664 kg mlijeka i 6.915 kg mesa. Pod stočnom hranom je 88,1 % površina. Poljoprivredni strojevi i oprema iznose 624.500 dinara, a godišnja amortizacija 11,78 % ili 73.540 dinara. Ukupna vrijednost osnovnih sredstava sa stambenim objektom, strojevima i opremom iznosi 4.473.300,00 din.

Proizvođač — gospodarstvo BJ-1 tokom 1980. godine ostvarilo je:

A) UKUPNI PRIHOD:	770.946 din.
a) realizacija ratarskih proizvoda	73.680 din.
b) realizacija stočarskih proizvoda	617.746 din.
Od čega: — mlijeko	235.896 = 38 %
meso	381.850 = 62 %
c) interna realizacija proizvoda:	
— ratarskih	25.850
— stočarskih	53.670
	79.520
B) TROŠKOVI PROIZVODNJE (s ugovornim i zakonskim obavezama i amortizacijom)	395.265 din.
Od čega: 45.755 din. stočna hrana	
C) ČISTI DOHODAK	375.681 din.
Čisti dohodak po članu domać.	62.614 din.
Čisti dohodak po radniku (Mjesečno 12.522)	150.270 din.
Proizvodnja mlijeka po kravi za »Sirelu«	3.978 litara
za ostalo	187,5 litara
Ukupno:	4.165,5 litara

Proizvodnja mesa po kravi	864,4 kg
Proizvodnja mesa po radniku	2.766 kg
Proizvodnja mlijeka po radniku	13.265 kg

3.2. Proizvođač KIM-1:

broj članova domaćinstva 7, radno sposobnih 2,9. Posjeduje i obrađuje 19 kj. obradive površine. Posjeduje 6 krava muzara, odnosno 7,2 uvjetnih grla krava a ukupno 9,2 uvjetnih grla goveda (krave — 78,3 %) ili 0,84 UG ha.

Godišnja proizvodnja 14.800 litara i 720 kg mesa. Pod stočnom hranom je 87 % površina. Poljoprivredni strojevi i oprema iznose 390.000 dinara. Godišnja amortizacija 11 % ili 42.900 din.

Ukupna vrijednost osnovnih sredstava uključivo i stambeni objekt i zemlju — 3.390.000,00.

Gospodarstvo KIM 1. tokom 1980. godine je realiziralo:

A) UKUPNI PRIHOD	463.000 din.
a) mlijeko	112.000 din. 24,2 %
b) meso	211.000 din. 45,5 %
c) ostalo	140.000 din. 30,2 %
B) TROŠKOVI PROIZVODNJE I AMORTIZACIJE	235.000 din.
C) DOHODAK	228.000 din.
Obveze iz dohotka	28.000 din.
D) ČISTI DOHODAK	200.000 din.
Čisti dohodak po članu	28.571 din.
Čisti dohodak po radniku (mjesečno 5.747)	68.965 din.
Proizvodnja mlijeka po kravi:	
— za tržište	2.466 litara
— ostalo	1.117 litara
Ukupno:	3.583 litara
Proizvodnja mesa po kravi	120 kg
Proizvodnja mesa po radniku	248,3 kg
Proizvodnja mlijeka po radniku	5103 kg

3.3. Proizvođač KIM-2:

Broj članova domaćinstva 6, radno sposobnih 3,08. Posjeduje — obrađuje 19 kj. obradive površine, posjeduje krava muzara 12 odnosno 14,4 uvjetnih grla krava odnosno ukupno 18,4 uvjetnih grla goveda (krava 78,3 %) ili 1,68 UG/ha.

Godišnja proizvodnja 31.000 litara mlijeka i 1.840 kg mesa. Pod stočnom hranom je 86 % površina. Poljoprivredni strojevi i oprema iznose 460.000 din. godišnja amortizacija 11 % ili 50.600 dinara. Ukupna vrijednost osnovnih sredstava uključivo stambeni fond iznosi 6,400.000 dinara.

Gospodarstvo KIM 2. tokom 1980. godine realiziralo je:

— Ukupni prihod		
a) mlijeko	250.000 = 31 %	
b) meso	330.000 = 40,7 %	
c) ostalo	230.000 = 28,4 %	810.250 din.
— Troškovi proizvodnje i amortizacije		512.000 din.
— Dohodak		298.250 din.
— Obaveze iz dohotka		25.000 din.
— Čisti dohodak		273.250 din.
Čisti dohodak po članu domaćinstva		45.542 din.
Čisti dohodak po radniku		88.717,5 din.
Proizvodnja mlijeka po kravi	2.583	
Ostalo	417	
Ukupno:	3.000	
Proizvodnja mesa po kravi	153,3 kg	
Proizvodnja mlijeka po radniku	10.333 l	
Proizvodnja mesa po radniku	613,3 kg	

3.4. Proizvođač ZDK-1

Broj članova domaćinstva 7, radno sposobnih 4, posjeduje 37 kj. obradive površine i 6 kj. zakupa = 43 kj.

Posjeduje 19 krava muzara odnosno 22,8 uvjetnih grla, a ukupno ima 40,8 % uvjetnih goveda (krava 55,9 %) ili 1,97 UG/ka.

Godišnja proizvodnja 38.786 l mlijeka i 9.000 kg mesa.

Pod stočnom hranom je 72,10 % površina.

Poljoprivredni strojevi i oprema iznose 1,100.000 din.

Godišnja amortizacija 11 % ili 121.000 din,

ukupna vrijednost osnovnih sredstava

uključivo stambeni fond iznosi 6,830.000 din,

gospodarstvo od 70—81 koristi 780.000 kredita.

Gospodarstvo ZDK-1 tokom 1980. godine realiziralo je:

— Ukupni prihod		1,539.866	
a) mlijeko 38.786 litara		259.866	din.
b) meso 15 tovljenika		540.000	din.
c) ostalo		740.000	din.
— Troškovi proizvodnje i amortizacije sa ugovornim i drugim obavezama		680.000	din.
— Čisti dohodak		859.866	
— Anuitet		187.200	
— Čisti dohodak za osobnu potrošnju		672.666	
Čisti dohodak po članu domaćinstva		96.095	din.
Čisti dohodak po radniku		168.166,5	din.
Proizvodnja mlijeka po kravi	2.041		
Ostalo	700		
	2.741	kg	
Proizvodnja mesa po kravi	474	kg	
Proizvodnja mlijeka po radniku	9.695,5	l	
Proizvodnja mesa po radniku	1.750	kg	

3.5. Proizvođač ZAJ-OS 1:

Broj članova domaćinstva 9, radnika 4, posjeduje 50 kj. i 8 kj. u zakupu = 58 kj, posjeduje 33 krave muzare odnosno 39,6 uvjetnih grla ili ukupno 54 uvjetnih grla (krava 72,5 %) ili 1,62 UG/ha.

Godišnja proizvodnja 160.000 l mlijeka i 9,950 kg mesa.

Pod stočnom hranom je 65,5 % površina.

Strojevi i oprema iznose 2,560.000 din.

Godišnja amortizacija 11 % ili 281.600 din,
remont 8 krava 366.400 din.

Vrijednost osnovnih sredstava,

uključivo stambeni objekt i

štalu 6,360.000 dinara

Gospodarstvo je od 1977. — 1981. koristilo kredita din. 800.000.

Gospodarstvo ZAJ-OS-1 tokom 1981. realiziralo je:

— UKUPAN PRIHOD		3,491.300
a) mlijeko 160.000 l		1,611.200
b) meso ekst. int.		1,231.700
c) meso svinja		130.000
d) pšenica		518.400
Troškovi		2,509.100
— stočna hrana izvan domaćinstva	817.500	
— veterinarska zaštita i OZ	140.000	
— opći troškovi	147.000	
— troškovi proizvodnje stočne hrane	666.600	
— amortizacija i remont	648.000	
— anuitet	90.000	2,509.100

— ČISTI DOHODAK		982.200
Čisti dohodak po članu domaćinstva	109.133	
— Čisti dohodak po radniku	245.550	
Proizvodnja mlijeka po kravi	4.850	
+ ostalo	500	
	5.350 l	
Proizvodnja mesa po kravi	316 kg	
Proizvodnja mlijeka po radniku	40.000 l	
Proizvodnja mesa po radniku	1.487,5 kg	

NAPOMENA: prinosi po hektaru: kukuruz 80 dt, silaža 382 dt, pšenica 45 dt. Proizvodnja mlijeka u 1980. pala je za 10 % radi subjektivnih razloga. Domaćinstvo je prenapregnuto s vrijednošću mehanizacije i opreme.

Ako bi se, osim navedenih 5 proizvođača, prišlo široj analizi s većim brojem individualnih poljoprivrednika (tzv. robnih proizvođača), onda bi se dobili približno isti rezultati, naravno u korelaciji s proizvodnim kapacitetima i stupnjem njihova angažiranja u proizvodnji. Poljoprivrednici — robni proizvođači — uz mlijeko i meso, proizvode za tržište i druge poljoprivredne proizvode ili ostvaruju dio prihoda izvan poljoprivrede.

3.6. Pretpostavljeni idealni primjer — ID-1:

U nastavku pod **oznakom ID-1** dajemo pretpostavljeni, recimo idealni primjer — model proizvodnje mlijeka i mesa na 10 ha (17,4 kj) oranične površine koji bi mogao i trebao izgledati u jednoj od mogućih varijanti kako slijedi (4 člana domaćinstva — 1 radnik):

1. Ratarska proizvodnja:

Kultura	ha	Prinos dt/ha	Suma prinosu kg	H. J.	Sirovi proteini kg
Kukuruz zrno	1,65	80	13.200	16.764	924
Kukuruzna silaža	3,25	700	234.500	46.900	2.345
Lucerna	3	150	45.000	22.500	3.600
Soja	2	25(80%)	4.000	4.960	1.320
Ukupno:	10			91.124	8.189

2. Stočarska proizvodnja

Proizvodnja 1/kg	Goveda	UG	P o t r e b a H. J. Bjelančev. kg	
Mlijeko 54.000 l (4.500 l/krava)	12	14,4	52.146	4.913
Meso 4.000 kg	8	8	25.880	2.992
Odgoj — remont 500 kg	2	1	3.235	374
Ukupno: (ili 2,34 UG/ha oranične površine)	22	23,4	81.261	8.279

3. Bilanca hraniva

Potrebe	81.261	8.279
Raspoložive	91.124	8.189
Višak — manjak	+ 9.863	— 90

4. Ekonomika proizvodnje

a) UKUPNI PRIHOD		1,081.000
— 12 krava x 4.000 l = 48.000 l x 13 din		624.000
— 8 x 500 prirast = 4.000 kg x 80 din.		320.000
— 3 x 650 remont krava = 1.950 kg x 60		117.000
— ulje — sirovina = 1.000 kg x 20		20.000
b) TROŠKOVI PROIZVODNJE		
— ratarstvo + obaveze i ostali troškovi u rat.	300.000	
— OZ i veterinarska zaštita	42.420	
—remont 3 x 60.000	180.000	
— amortizacija i dr.	50.000	572.420
c) DOHODAK		508.580
— Obveze iz dohotka		50.000
d) ČISTI DOHODAK		458.580
f) ANUITET (800.000 — 10 god. i 8 %)	112.000	
(420.000 — 5 god. i 8 %)	100.800	212.800
g) OSOBNI DOHODAK — čisti		245.780

5. Elementi dohodovanja po radniku i kravi (1 radnik — proizvođač)

Proizvodnja mlijeka po kravi	4.000 l za tržište	
ostalo	500 l	
Ukupno:	4.500 l	
Proizvodnja mesa po kravi	375 kg	
Proizvodnja mlijeka po radniku	48.000 l	
Proizvodnja mesa po radniku	4.500 kg	
Ostatak dohotka za osobna primanja po radniku		245.780
Ostatak dohotka za osobna primanja po danu		61.445

6. Ekonomija rada

a) 12 krava x 52 sata =	624 sati
b) 8 tovljenika x 25 =	200 sati
c) 10 ha proizvodnja hrane i ostalo ostaje	1.178 sati
d) godišnji odmor	182 sata

7. Potrebe gnojiva

Goveda 12 krava i ostala goveda — tov i uzgoj junica proizvedu godišnje:

- a) čistog dušika 1.530 kg ili 7.650 kg hitromonkala
- b) čistog kalija 1.836 kg ili 4.590 kg Ka soli
- c) čistog fosfora 306 kg ili 1.943 superfosfata

Ukupno: 3.672 kg   14.183 kg

odnosno po 1 ha 367,2 kg čistih hraniva ili 1.418,3 kg umjetnih gnojiva + organska tvar + mikroflora.

Za navedenu proizvodnju (osim nešto fosfornih gnojiva) ne treba mineralnih gnojiva.

8. Ratarska proizvodnja na površini od 10 ha omogućava proizvodnju od 16 krava 72.000 l i daje efekat od mlijeka 936.000 din. a što je isti ukupan prihod (meso + mlijeko) od 944.000 (624.000 + 320.000) uz nešto veće troškove, pa je financijski efekat manji.

4. UDRUŽIVANJE POLJOPRIVREDNIKA NA PROGRAMIMA ZAJEDNIČKIH STAJA

4.1. Prijedlog mogućeg oblika (modela) organiziranja i izgradnje zajedničke staje kapaciteta 120 krava

Veličina staje od 120 krava izabrana je potpuno proizvoljno, ali se temelji na konstataciji da je najefikasnija najmanja veličina od 60 krava, a sve daljnje veličine određene su multipliciranjem ove osnovne veličine (120, 240 itd.).

Uz staju za krave s izmuzištem potrebni su i objekti za uzgoj rasplodnog podmlatka za oko 130 grla, i to za sve kategorije od teladi do steone junice u dobi od oko 25 mjeseci (što preračunato iznosi oko 80 U. G.).

Ovakva farma (uvjetno rečeno) mora proizvesti što je moguće više vlastite hrane. Po predračunu potrebne krme potrebno je oko 120 ha poljoprivrednih površina uz visoke planirane prinose pojedinih krmnih kultura. (detaljni podaci u nastavku).

Izgradnja i organiziranje zajedničke staje ovog kapaciteta (ili nekog drugog) sa potrebnim površinama za proizvodnju krme može se provesti udruživanjem rada i sredstava poljoprivrednika i to:

— da jedan dio (broj) udruži rad i sredstva (poljoprivredne površine, stoku, strojeve),

— a jedan dio (broj) samo sredstva (i to u prvom redu poljoprivredne površine).

Poljoprivrednici koji udruže rad i sredstva, ostvaruju svoj dohodak iz ostvarene proizvodnje i rente za unijetu zemlju, a poljoprivrednici koji udruže zemlju samo iz naslova rente.

Naime u ovakvom udruženom pogonu ne mogu svi raditi, jer za sve jednostavno nema posla. U proizvodnji se mora primijeniti suvremena tehnologija s ciljem da se sa što manje rada postigne što veći efekat.

Kao problem se postavljaju slijedeća pitanja (a i druga, koja vjerojatno još i ne znamo):

— koliki se broj poljoprivrednika treba udružiti da se postigne planirana veličina,

— da li kvaliteta udružene zemlje, stoke, strojeva omogućava planiranu, tj. visoku proizvodnju u biljnoj i stočarskoj proizvodnji,

— da li su i koliko udruženi poljoprivrednici osposobljeni za poslove u toj proizvodnji, a čiji su zahtjevi dosta visoki (tehnologija, rukovanje mehanizacijom, opremom i uređajima),

— gdje se zajednička staja sa svim pratećim objektima može izgraditi,

— kako udruženu zemlju arondirati u barem nekoliko većih parcela (podređenih potrebama), a da ne budu suviše udaljene od lokacije farme, jer to poskupljuje proizvodnju,

— da li se poljoprivrednici udružuju međusobno u ugovornu zajednicu poljoprivrednika (šta je onda ta zajednica) ili i međusobno i s nekom organizacijom udruženog rada. Kako se uređuju odnosi u jednom, a kako u drugom slučaju?

— ovakav se »pogon« ne može izgraditi samo unijetim sredstvima poljoprivrednika koji se udružuju. Potrebne su znatne investicije u zgrade, stoku i mehanizaciju. Tko je ili tko može biti investitor?

— ako se »pogon« i izradi i počne funkcionirati, on nikako u prvoj i nekoliko slijedećih godina ne može postići punu proizvodnju, a time ni planirani ukupni prihod.

— raspodjela dohotka, otplata kredita (anuiteta), društvene obaveze, itd.

TEHNOLOŠKO-TEHNIČKI I EKONOMSKI POKAZATELJI OBRAĐENOG MODELA

Struktura stada po fazama:

1. Suhostaj	15 (50 dana)
2. Porod	5 (10+6 dana)
3. Razvoj	10 (31 dan)
4. Norm. lakt.	90 (268 dana)
Svega:	120

Reprodukcija:

Plodnost 80 %, remont 20 %.

Priplod teladi 120 kom. godišnje zamjena krava 24 kom.

Proizvodnja mlijeka po kravi god.

za kombinirane pasmine	5.000 kg
za mliječne pasmine najmanje	6.000 kg

Uzgoj teladi

Sva ženska telad uzgaja se do bređe junice (cca 25 mjeseci) a muška za tov. Bređe junice se uzgajaju za remont i za prodaju. U uzgoju teladi predviđa se napajanje od prvog dana primjenom sistema reducirane količine mlijeka (ili mliječne zamjenice), držanje u individualnim kavezima do 2 mjes. starosti, a dalje u grupnim boksovima (10 — 12 teladi u boksu).

Potrebni objekti

1. Staja za 120 krava s odjeljenjima za pojedine faze, izmuzište, prihvatnom mljekarom i pomoćnim prostorijama (garderoba, sanitarni čvor i dr.).

2. Staja za uzgoj rasplodnog podmatka — poluotvorenog tipa s odjeljenjima za pojedine dobne kategorije (od teladi do bređih junica). Kavezi za telad na otvorenom platou sa odvodnim kanalima.

Držanje krava slobodno u boksovima za ležanje. Izđubrivanje deltastim skreperom ili traktorskom daskom.

Krave moraju biti odrožene.

Uzgoj podmlatka u jednostavnijim objektima — držanje u grupnim boksovima. Preko ljeta pregonska ispaša.

3. Trenč silosi za silažu 2 kom. à 800 m³ (20 x 12 x 3,5 m).

4. Trenč silos za vlažni kukuruzni klip 180 m³ (15 x 5 x 2,5 m).

5. Sjenik kapaciteta 3800 m³ (40 x 16 x 6 m).

6. Šupa za slamu kapaciteta 1000 m³ (20 x 10 x 5 m).

7. Bin (silos) za koncentrat 3 kom. — 12, 18 i 30 m³.

8. Skladištenje gnojiva

— 2 rezervoara za gnojevku (za 6 mjeseci skladištenja)

à 660 m³, ukupno 1.320 m³.

— gnojište (za 6 mjeseci skladištenja) za kruti gnoj 225 m².

— jama za gnojnicu 225 m³.

Krma iz vlastite proizvodnje i potrebne površine

	Potreba	Prinos/ha	Površina ha
Sijeno DTS	3.426 dt	100 dt	34
Silaža kuk.	11.081 dt	400 dt	28
Kuk. klip	1.451 dt	100 dt	15
Pašnjak	4.752 dt	300 dt	16
Pšenica		50 dt	25
	UKUPNO:		118 ha

- oranica 102 ha
- pašnjaka 16 ha

Stočna hrana koja se treba nabaviti (kupiti)

— proteinski koncentrat	444 dt
— konc. za krave	1.240 dt
— min. dodatak	100
— starter za telad	118
— grower za telad	138
— posije	14
— zob	16

Mlijeko za napajanje teladi (cca 30.000 lit.) osiguralo bi se iz vlastite proizvodnje, ili bi se ovisno o odnosu cijene nabavila odgovarajuća količina mliječne zamjenice.

Potrebna radna snaga (efektivno radno vrijeme)

- stočarstvo 5 radnika
(3 radnika u proiz. mlijeka, 1 radnik na uzgoju raspl. podmlatka i 1 radnik na zamjeni).
- biljna proizvodnja 2 radnika

Ukupno to iznosi 7 radnika sa punim efektivnim radnim vremenom (odn. točno po obračunu na bazi potrebnog broja sati 7,098).

Potrebni planirani broj radnih sati:

— u stočarskoj proizvodnji	10.920
— u proizvodnji krme	4.583
UKUPNO:	15.503

Podatak o »7 radnika« ne treba shvatiti u smislu udruživanja kao određenu veličinu broja poljoprivrednika koji se mogu udružiti u ovakvu zajedničku proizvodnju. Ovaj podatak samo pokazuje na programiranoj tehnologiji potrebnu direktnu radnu snagu (sumu radnih sati — gore navedenu) odgovarajućih profila znanja, koja poslove proizvodnog karaktera efikasno obavlja. To drugim riječima znači da se »pogon« ovakve veličine (ili neke druge) može i treba formirati od većeg (ovisi o konkretnom primjeru) broja seljaka koji udružuju svoje kapacitete (sredstva i rad, ili samo sredstva) međusobno, ili i sa nekim društvenim subjektom u cijelosti ili jednim dijelom svojih zemljišnih površina na bazi rente, poljoprivrednom mehanizacijom na bazi naknade za rad iz ostvarenog dohotka, zaposlenja van poljoprivrede, mirovine i sl. Predloženi primjer je samo osnova za razmatranje, a sigurno ne i rješenje.

VRIJEDNOST PROIZVODNJE (realizacija)**1. Mlijeko**

576.000 l x 11,50 din.	6,624.000
576.000 l x 1,50 din. (premija)	864.000
	7,488.000

2. Junice za rasplod

remont 24 x 530 kg	
prodaja 26 x 530 kg	
26.500 kg x 113,20 din.	2,999.800

3. Prodaja žive stoke

izlučene krave (24 kom, 15.000 kg x 60)	900.000
izlučene junice (5 kom. 1750 kg x 70)	122.500
telad za tov (5.500 kg x 120)	660.000
	1,682.500

4. Ratarski proizvodi

pšenica (125.000 kg x 10)	1,250.000
Ukupni prihod 1+2+3+4)	13,420.300

TROŠKOVI PROIZVODNJE**1. Vlastita krma**

sijeno DTS (3.426 dt x 300 din)	1,027.800
silaza kuk (11.081 dt x 80 din)	886.480
sil. vl. k. klip (1451 dt x 400 din)	580.400
zd. krma — paša (4.752 dt x 30 din)	142.506
Ukupno:	2,637.240

Kupljena stočna hrana

proteinski konc. (444 dt x 1.500 din)	666.000
smjesa 12 % krave (1.240 dt x 1.050 din)	1,302.000
min. smjesa (100 dt x 2.000 din)	200.000
starter (118 dt x 2.000 din)	236.000
grower (138 dt x 1.500 din)	207.000
posije (14 dt x 500 din)	7.000
zob (16 dt x 1.000 din)	16.000

Ukupno: 2,634.000

Sveukupno krma (1 + 2) 5,271.000

3. Ostali troškovi

lijekovi, materijal. invest. održavanje,	
premije osig.	636.000
amortizacija	2,372.000
troškovi proizv. pšenice	471.000
kamate na obrt. sredstva	480.000
renta na udruženu zemlju	
(70 ha x 8.000)	560.000
(48 ha x 8.000)	384.000
Ukupno:	4,903.000
Sveukupno troškovi (1 + 2 + 3)	10,174.000

FINANCIJSKI REZULTAT POSLOVANJA

(Obračun dohotka)	
Realizacija proizvodnje	
(ukupni prihod	13,420.000,—
Sveukupni troškovi	10,174.000,—
Bruto dohodak	3,246.00,—
Dohodak po efekt. radniku	464.000,—

Odnos u troškovima proizvodnje vlastite i kupljene stočne hrane je prema navedenim cijenama oko 50 : 50 %.

Ako se taj odnos između vlastite proizvedene krme i kupljene stočne hrane izrazi u suhoj tvari krme, **on iznosi 80 : 20 %**.

Izračunat je također odnos između vlastite i kupljene stočne hrane izražen u hranidbenim jedinicama (HJ), i **on iznosi 79 : 21 %**.

I jedan i drugi podatak pokazuje vrlo visoku opskrbljenost stočnim krmivima vlastite proizvodnje izražene u ST i HJ; u financijskom pogledu ta vrijednost izgleda drugačije, i to zbog visokih cijena kupljene stočne hrane.

Potrebne investicije po namjenama

Već je rečeno da udruženi pogon (»zajednička staja«) — prije svega mora biti savremeno koncipiran proizvodni objekat s potrebnom mehanizacijom i opremom. Zbog toga se ovdje ne radi o izgradnji bilo kakve staje ili improvizacije. Prema tome ni investicije u izgradnji i opremanje ne mogu biti male.

Na temelju podataka iz prošle godine i sadašnje procjene investicije bi mogle po namjenama iznositi kako slijedi:

1. Građ. objekti i oprema	31,200.000
2. Mehanizacija (rat.)	1,475.500
3. Mehanizacija (stoč.)	1,098.500
4. Osnovno stado	3,600.000
Ukupno:	37,374.000

Uz pretpostavku da poljoprivrednici u izgradnji objekta učestvuju sa 30 % vrijednosti investicije (rad, materijal i dr.) potrebno je osigurati kredite u iznosu od 28,014.000 din.

Uz uobičajene uvjete poslovnih banaka (kredit na 10 god. i 8 % kamata) — godišnji anuitet bi iznosio 3,962.230 din, što je znatno više od ostvarenog bruto dohotka. Kad bi se za otplatu anuiteta koristila amortizacija (2,372.000,—) ostatak koji treba vratiti bi umanjio planirani dohodak.

Iz navedenih razloga za realizaciju osnivanja (udruženih) zajedničkih staja **barem u prvoj fazi bi trebalo koristiti, odnosno ponuditi (osigurati) beneficirane uvjete.** Na konkretnom primjeru koji bi se negdje realizirao vjerojatno bi se dobili odgovori na mnoga pitanja, koji se u ovakvim teoretskim razmatranjima ne mogu ni predvidjeti.

Kao moguće varijante navodimo nekoliko beneficiranih uvjeta: (pretpostavka o učešću od 30 % u razmatranjima i dalje ostaje, kao i korištenje amortizacije za otplatu anuiteta).

1. Mogućnost korištenja poticajnih sredstava i sredstava fonda za stočarstvo.

— objekti, 50 % poticajna sredstva 13 god. 5 % kamata	1,222.000
— objekti, 50 % bančina sredstva, 10 god. 8 % kamata	1,544.000
— mehanizacija, bančina sredstva, 10 god. 8 % kamata	364.000
— osnovna stada, fond za stoč. 5 god. 4 % kamata	780.000
Ukupno anuitet	3,810.000

Iz bruto dohotka bi u ovom slučaju trebalo za otplatu izdvojiti 1,438.000,— tako da bi po »radniku« ostalo svega 258.000,—

2. Mogućnost korištenja dugoročnih kredita — izvori nepoznati (sada).

— objekti 20 god. 4 % kamata	1,565.000
— mehaniz. 10 god. 8 % kamata	364.000
— osn. stado 5 god. 4 % kamata	780.000
Ukupni anuitet	2,709.000

Primjer je zadovoljavajući, jer se iz dohotka za otplatu anuiteta treba izdvojiti samo 337.000,— Bruto dohodak po »radniku« bi iznosio 415.000,— Ova ili slična varijanta (npr. 30 god.) kreditiranja vjerojatno bi potakla interes za udruživanjem s ciljem stvaranja visokog dohotka.

3. Varijanta povećanja otkupne cijene mlijeka

Ukoliko se ne mogu pružiti beneficirani uvjeti kreditiranja, a želimo potaknuti udruživanja za realizaciju visoke proizvodnje i »visokog dohotka« (450 — 500.000 din) izvedena je računica koja cijena mlijeka bi omogućila otplatu zajmova bez poteškoća i osigurala navedeni dohodak (npr. po varijanti 1, iako i u njoj ima elemenata beneficiranja).

Izvedena računica pokazuje, da bi otkupna cijena mlijeka, da zadovolji navedene zahtjeve trebala biti između 15 i 16 dinara, ili točnije za ovaj primjer 15,72.

4.2. Prijedlog mogućeg oblika (modela) organiziranja i izgradnje zajedničke staje za tov junadi kapaciteta 250 i 500 komada u turnusu

Obrađena su i prikazana, kao što se iz naslova vidi dva kapaciteta tovljišta junadi od 250 i 500 komada u turnusu, odnosno godišnje proizvodnje 455 i 910 tovljenika s isporukom u težini od oko 450 kg (koeficijent 1,82).

Planirana tehnologija je uobičajena kod nas, ali s velikim učešćem proizvedene hrane na udruženim površinama. Nabavlja se samo bjelančevinasti superkoncentrat na bazi ureje u količini od 0,72 kg dnevno po grlu. Primijenjen je polukoncentratni obrok koji sadrži 40 % energetskog dijela iz voluminozne krme (silaža) i 60 % iz krepkih ili koncentratnih krmiva (silirana prekrupa kukuruznog zrna). Planirani su prirasti od 1.150 g po grlu u prosjeku dnevno.

Telad ulazi u tov sa prosječnom težinom od 220 kg. Postavlja se pitanje kako doći do teladi za tov u ovakvom udruženom kapacitetu.

Prva je mogućnost nabavke od udruženih robnih proizvođača teladi od 120 do 220 kg težine u okviru svoje i neke druge organizacije. Nema nikakve prepreke da ovi proizvođači budu također udruženi oko ili sa zajedničkom stajom za tov teladi prve faze, ako se to dohodovno riješi.

Druga je mogućnost izgradnje zajedničke staje za tov teladi u fazi 120 — 220 kg težine.

Vjerojatno su moguće i druge kombinacije, koje bi trebalo razraditi.

Također je moguće izgraditi i veće kapacitete od ovih modela, ali se tada pojavljuje problem udruživanja daleko većih površina za proizvodnju krme.

U materijalu koji je izradio PCH detaljno je obrađena tehnologija tova, proizvodnja krme, investicije i ekonomika proizvodnje, a ovo je samo skraćeni prikaz sa najvažnijim podacima, koji su dati u nastavku materijala.

Kako će se iz nastavka vidjeti obrađene veličine traže dosta zemlje (70, odnosno 136 ha), ali malo direktno potrebne radne snage.

Proizvodnja je daleko dohodovnije nego kod mlijeka i rasplodnog materijala, pa bez problema osigurava otplatu anuiteta. Inače su problemi navedeni kod mlijeka (društveni, organizacijski i ostali) prisutni i ovdje.

Zajednička staja za tov junadi
(220 — 450 kg)

Razrađena su dva tipa (veličine)

	I	II
Kapacitet (kom)	250	500
god. proizvodnja (kom.)	455	910
god. ostvareni prirast	105.000 kg	210.000 kg
god. isporučeno mesa	204.750 kg	409.500 kg
Potrebno krme	I	II
Silaža kukuruza	910.000 kg	1,820.000 kg
Silirana prekrupa	382.000	764.000
Superkoncentrat	65.520	131.000
Potrebne površine	70 ha	136 ha
Potreba rad. snage		
— proizv. krme	1.055 sati	2.110 sati
— tov	820	1.640
	1.875 sati	3.750 sati
radnika	0,86	1,72
Troškovi proizvodnje	I	II
1. Krma		
Silaža kul. (80,—)	728.000,—	1,456.000,—
sil. prekrupa (400,—)	1,528.500,—	3,056.000,—
Superkonc. (2.000,—)	1,310.000,—	2,620.000,—
	3,566.000,—	7,132.000,—
2. Materijal za tov		
220 silaži x 90,—	9,009.000,—	18,018.000,—
3. ostali troškovi	1,139.800,—	2,279.600,—
4. kamate	540.500	1,081.000,—
	10,689.300,—	21,378.600,—
UKUPNO:	14,255.300,—	28,510.600,—
5. Renta za zemlju (70 ha)	560.000,—(136 ha)	1,088.000,—
UKUPNO TROŠKOVI:	14,815.300,—	29,598.600,—

Ukupni prihod (realizacija)

	I	II
Isporučena živa težina (Cijena 80,—/kg)	204.750 kg 16,380.000,—	409.500 kg 32,760.000,—
Ukupno troškovi	14,815.000,—	29,598.000,—
Bruto dohodak	1,565.000,—	3,162.000,—
Amortizacija	520.000,—	1,020.000,—
Investicija	10,000.000,—	20,000.000,—
Obračun anuiteta		
50 % banka (10 god. 8 % kam.)	707.200,—	1,415.000,—
50 % poticaj. sred. 13 god. 5 % kam.)	513.700,—	1,028.000,—
	1,220.900	2,443.000,—
Mogućnost otplate kredita		
— iz amortizacije	520.000,—	1,020.000,—
— iz dohotka	700.900,—	1,423.000,—
	1,220.900,—	2,443.000,—
Dohodak koji ostaje za raspodjelu	1,565.000,—	3,162.000,—
—	700.000,—	1,423.000,—
Dohodak	865.000,—	1,739.000,—

**5. DOHODOVNI ODNOSI S INDIVIDUALNIM POLJOPRIVREDNIM
PROIZVOĐAČIMA U ORGANIZIRANJU ZAJEDNIČKE
PROIZVODNJE****5.1. Definiranje dohodovnog odnosa s poljoprivrednicima**

Udruživanje na dohodovnim odnosima u agroindustrijskom kompleksu zaostaje za realnim potrebama i mogućnostima. Jer, rijetki su primjeri udruživanja na načelima zajedničke proizvodnje, planiranja, sudjelovanja u ostvarivanju i raspoređivanju zajedničkog prihoda odnosno zajedničkog dohotka, osobito na relaciji odnosa između poljoprivrednih zadruga (i drugih OUR, npr. prerađivačka industrija) i individualnih poljoprivrednih proizvođača. Dohodovni odnosi s poljoprivrednicima su determinirani kvalitetom odnosa organizacija poljoprivrednika šire, u reprodukcijском ciklusu. Prema tome, dominantni su kupoprodajni odnosi na obje relacije (po-

ljoprivrednik — »njegova« organizacija i organizacija s drugim organizacijama u reciklusu), s elementima ili počecima razvoja dohodovnih odnosa.

U ocjeni (ne)razvijenosti dohodovnih odnosa s poljoprivrednicima, na čemu se dalje zadržavamo, može se poći iz dva ugla gledanja: **šireg** (ukupni odnosi OUR s poljoprivrednicima) i **užeg** (odnosi preko zajedničkog prihoda odnosno zajedničkog dohotka).

Dohodovni odnosi, promatrani u širem smislu, korak su dalje od kupoprodajnih odnosa. Naime, poljoprivredne zadruge, organizacije kooperanata i druge OUR avansiraju novčanim i materijalnim sredstvima individualne poljoprivrednike, kreditiraju ih za nabavku opreme i izgradnje ili adaptaciju građevinskih objekata i sl, a sve to u interesu osiguranja proizvodnje i isporuke određenih poljoprivrednih proizvoda. Odnosi se uspostavljaju fiksno, uz jednostrani rizik, kako u proizvodnji tako i u plasmanu, rjeđe u nekim proizvodnjama na »otvoren račun« u vidu ristorna. Mljekare su uvele zajedničku premiju kao stimulaciju za proizvodnju mlijeka iznad određene količine, itd.

Promatrani u užem smislu, u kvantifikacijama preko zajedničkog prihoda odnosno zajedničkog dohotka, dohodovni odnosi s poljoprivrednicima odista su na početku.

Šta je to dohodovni odnos s individualnim poljoprivrednicima? Iako ne postoji čista definicija o tome, poslužit ćemo se mišljenjem druga E. Karđelja iz njegova rada — »Slobodni udruženi rad«, gdje se na jednom mjestu o sadržini dohodovnih odnosa kaže:

»Sadržina dohodovnih odnosa mora se zasnivati na općem načelu da zajednički ostvareni dohodak pripada svima koji su učestvovali u njegovom stvaranju, srazmjerno njihovom radnom doprinosu po osnovi tekućeg rada i gospodarenje minulim radom stvaranju tog dohotka. Naime, pravo udruženih poljoprivrednika po osnovi njihovog slobodnog osobnog rada treba da se ostvaruje slobodno pravima koja imaju radnici u udruženom radu društvenim sredstvima po osnovi tekućeg i minulog rada, u zavisnosti od materijalnih mogućnosti društva za ostvarivanje takvih prava poljoprivrednika i u skladu sa zakonom . . .«

Pojednostavljeno rečeno, može se zaključiti da dohodovni odnos s poljoprivrednicima podrazumijeva poslovanje na načelima zajedništva, zajedničkog rizika, unaprijed dogovorenih osnova za sudjelovanje u raspodjeli zajedničkog dohotka srazmjerno učešću živog rada i privređivanja uložnim sredstvima kao minulim radom. Cilj je da i poljoprivrednik, kao i radnik u udruženom radu, dobije dohodak po osnovi tekućeg i po osnovi minulog rada.

U cilju poticanja udruživanja rada, zemljišta, sredstava rada odnosno drugih sredstava u vlasništvu poljoprivrednika, međusobno i s radom radnika i društvenim sredstvima, u poljoprivredne zadruge ili druge oblike udruživanja ili s radom radnika i društvenim sredstvima u organizacijama udruženog rada, neophodno je stalno razvijati takve oblike i modalitete udruživanja rada odnosno sredstava poljoprivrednika koji će im, zavisno od stupnja ud-

ruženosti rada i sredstava i njihova doprinosa ostvarivanju i povećanju dohotka, omogućiti društveno-ekonomski položaj s pravima, obvezama i odgovornostima kao i radnicima u udruženom radu (OUR-ima).

Valja, dakle, stalno razvijati ekonomsku stabilnost i socijalnu sigurnost poljoprivrednika. Institucionalne osnove za takvu stabilnost i sigurnost su stvorene, ali se u praksi nedovoljno primjenjuju.

Ekonomsku stabilnost poljoprivrednici mogu ostvariti jedino u sprezi sa društvenim sektorom na uspostavljanju ravnopravnih odnosa. Što se socijalne sigurnosti tiče, poljoprivrednici mogu, zavisno od opsega sigurnosti i mogućnosti financiranja, da se opredijele za jedan od sistemski uređenih načina, što opet podrazumijeva veći stupanj socijalne sigurnosti koji zavisi od stupnja udruženosti rada i sredstava, a to znači povezanosti s udruženim radom.

5.2. Uvjeti za zasnivanje radnog odnosa udruženih poljoprivrednika

Doneseni su slijedeći propisi i upute kojima se regulira radni odnos udruženih poljoprivrednika: Zakon o radnim odnosima radnika u udruženom radu (član 114—117, Narodne novine br. 11/78). Zakon o mirovinskom i invalidskom osiguranju (član 173a do čl. 175 i drugi članovi izmjena i dopuna Zakona — Narodne novine br. 29/79); Zakona o zdravstvenoj zaštiti i zdravstvenom osiguranju (član 57. st. 5, Narodne novine, br. 10/80); Upute Republičkog komiteta za rad i zapošljavanje br. 05-403/1-80. o zasnivanju radnog odnosa poljoprivrednika; Upute Centralne službe SIZ-a za mirovinsko i invalidsko osiguranje radnika Hrvatske o utvrđivanju svojstva osiguranika — udruženog poljoprivrednika; normativni akti zadruga i OUR-a o razradi uvjeta za zasnivanje radnog odnosa udruženih poljoprivrednika, povodom čega je Zadužni savez Hrvatske izradio teze primjera: SAS-a o udruživanju rada radnika i udruženih poljoprivrednika i Pravilnika o radnim odnosima radnika i udruženih poljoprivrednika u poljoprivrednoj zadruzi, kako bi olakšao rad na konkretnim općim aktima.

Najmanji dohodak kao jedan od uvjeta za zasnivanje radnog odnosa poljoprivrednika

Kako **utvrditi najmanji dohodak** kao jedan od uvjeta za zasnivanje radnog odnosa poljoprivrednika? Poći ćemo od primjera 6.000 din. čistog osobnog dohotka mjesečno, što je nešto iznad zajamčenog osobnog dohotka, i stope 5 % od osobnih dohodaka za proširenje materijalne osove rada (**minimalna akumulacija**), drugih izdataka iz dohotka oko 20 % od iznosa osobnih dohodaka.

Račun je slijedeći:

1. Čisti osobni dohodak mjesečno 6.000 x 12 mj.	72.000,—
2. Porezi i doprinosi iz osobnog dohotka mjesečno 2.077 (25,71 % od bruto ili 34,61 % od neto iznosa osobnog dohotka)	24.924,—
3. Ukupno osobni dohodak (1 + 2)	96.924,—
4. Porezi, doprinosi i izdvajanja za ostale i određene namjene iz dohotka (oko 20 % od iznosa pod 3)	19.385,—
5. Dio za proširenje materijalne osnove rada (minimalna akumulacija 5 %) od iznosa pod 3)	4.846,—
Najmanji dohodak — donja granica dohodak (3 + 4 + 5)	121.155

Kako se vidi, ovaj iznos od 121.155 dinara dohotka godišnje po udruženom poljoprivredniku u radnom odnosu predstavlja donju granicu dohotka (najmanji dohodak) koji je dovoljan da se iz njega pokriju obaveze po osnovi osobnog dohotka u neto iznosu od 6.000 dinara mjesečno, što se poljoprivredniku isplaćuje redovno mjesečno, i ostale obaveze sve do minimalne akumulacije. Ako bi se poljoprivrednik odlučio za veći osobni dohodak onda bi, pod pretpostavkom da ostanu isti relativni odnosi (relacije) u prikazanom primjeru, razmjerno porasla veličina najmanjeg dohotka, i obratno. Ali, za »obratno«, postoji granica ispod koje se ne može ići, a to je zajamčeni osobni dohodak u dohodovnoj grupaciji odnosno u visini određenoj zakonom, a to znači negdje približno na razini od 6.000 dinara (neto) čisto po poljoprivredniku.

Vratimo se našem primjeru dohotka od 121.155 dinara da konstatiramo da od tog iznosa poljoprivredniku »na ruke« pripada 72.000 dinara u vidu čistog osobnog dohotka ili 59,4 % od dohotka, a za podmirenje općih i zajedničkih potreba te za minimalnu akumulaciju odnosi se 40,6 % od dohotka (ili 49.155).

Prikazani račun (kalkulacija) upućuje na zaključak da bi poljoprivrednik, kad je u radnom odnosu i plaća odgovarajuće poraze i doprinose iz dohotka i osobnih dohodaka, kao i po osnovi osobnih dohodaka, trebao biti oslobođen poreza i doprinosa po drugim osnovama (katastarski prihod i dr.).

Ako bi u našem primjeru pretpostavljeni poljoprivrednik umjesto 121.155 dinara ostvario dohodak od npr. 155.155 dinara, uz nepromijenjene dogovorene uvjete, onda bi se raspored dohotka od 121.155 din. izvršio onako kako stoji u primjeru, a razlika od 34.000 (do 155.155) pripala bi poljoprivredniku, u cjelini, bez »oporezivanja«. Ovo iz razloga što poljoprivrednik ne sudjeluje sam, nego s članovima domaćinstva, u ostvarivanju programirane proizvodnje i stjecanju dohotka.

Naravno, ako bi bili ispunjeni propisani uvjeti, radni odnos može zasnovati više poljoprivrednika, članova jednog poljoprivrednog domaćinstva.

5.3. Socijalna sigurnost poljoprivrednika primjenom propisa o obaveznom osiguranju

Početakom 1980. otpočelo se sa primjenom obveznog mirovinskog i invalidskog osiguranja poljoprivrednika, prema odredbama Zakona o mirovinskom i invalidskom osiguranju individualnih poljoprivrednika.

Doprinos za mirovinsko i invalidsko osiguranje poljoprivrednika plaćaju poljoprivrednici:

- a) od **osnovice osiguranja** na koju su osigurani u mjesečnom iznosu primjenom jedinstvenog postotka od osnovice osiguranja (7 %); i
- b) od **katastarskog prihoda** primjenom jedinstvenog postotka na katastarski prihod (10 %).

Utvrđene su i objavljene osnovice osiguranja koje se uzimaju za obračunavanje i plaćanje doprinosa i za određivanje prava iz mirovinskog i invalidskog osiguranja individualnih poljoprivrednika za 1982. godinu (Odluka u NN br. 4/82. str. 83).

Najniža osnovica osiguranja iznosi 1.897,50 a najviša prema visini katastarskog prihoda 6.957,50 dinara. Uvedene su još i dvije dodatne, više osnovice (8.222,50 i najviša 10.120).

U usporedbi s obavezama udruženog poljoprivrednika koji je zasnovao radni odnos i koji ostvaruje svoja prava i obaveze u radničkom osiguranju, osiguranje prema odredbama Zakona o mirovinskom i invalidskom osiguranju individualnih poljoprivrednika je jeftinije, ali su prava i obaveze različiti po opsegu. Usporedni račun bi se mogao, na konkretnom primjeru, izvesti i utvrditi, kad se sagledaju svi elementi, da li je odista jeftinije obvezno osiguranje poljoprivrednika od osiguranja po osnovi radnog odnosa. U taj račun, u ovom materijalu, ne ulazimo.

Ono što valja istaći jeste to kako zainteresirati poljoprivredne zadruge i organizacije kooperanata da sudjeluju u provođenju mirovinskog i invalidskog osiguranja poljoprivrednika i time povećavaju stupanja udruženosti poljoprivrednika.

Odredbom člana 79. Zakona o udruživanju poljoprivrednika u SR Hrvatskoj propisano je da se dio čistog dohotka poljoprivredne zadruge odnosno osnovne zadružne organizacije i osnovne organizacije kooperanata može izdvojiti za osiguranje pojedinih oblika socijalne sigurnosti udruženih poljoprivrednika, u skladu sa samoupravnim sporazumom o udruživanju poljoprivrednika. Koristeći se pravnim uporištem iz tog Zakona, Zakonom o mirovinskom i invalidskom osiguranju individualnih poljoprivrednika (član 82. st. 4) propisano je da doprinos za mirovinsko i invalidsko osiguranje za poljoprivrednika koji je stekao svojstvo udruženog poljoprivrednika, a nije po osnovi udruživanja zasnovao radni odnos, može plaćati, bilo u cijelosti bilo djelomično, poljoprivredna zadruga odnosno osnovna zadružna organizacija i osnovna organizacija kooperanata iz čistog dohotka, u skladu sa samoupravnim sporazumom o udruživanju poljoprivrednika.

Poljoprivredne zadruge i organizacije kooperanata mogu, svojim sredstvima iz čistog dohotka, pa i sredstvima osiguranim iz kredita, sudjelovati u dokupu staža osiguranja za svoje udružene poljoprivrednike, na temelju obostranog interesa, o čemu se zaključuje ugovor. Dokup staža osobito pogoduje srednjoj i starijoj generaciji poljoprivrednika, pa se putem udruživanja zemljišta i sredstava takvih poljoprivrednika, pod određenim uvjetima, može naći odgovarajuće rješenje da zadruge i organizacije kooperanata podmire određene obveze za poljoprivrednike. Isto tako, te organizacije mogu preuzeti plaćanje obveza poljoprivrednika po osnovi invalidsko-mirovinskog i zdravstvenog osiguranja, kao i podmirenje drugih (poreznih i sl.) obveza.

Eto, na takav ili sličan način otvoren je veliki prostor za udruživanje poljoprivrednika i, u okviru zadruga i organizacija kooperanata kao asocijacija poljoprivrednika, osiguranje ekonomske i socijalne sigurnosti poljoprivrednika te stalno podizanje stupnja udruženosti i organiziranosti poljoprivrednika.

5.4. Transformacija udruženih sredstava i pravo na povrat i naknadu, ugovorna zajednica i zajednički objekti odnosno sredstva

Kako organizacije u koje se poljoprivrednici udružuju odnosno s kojima poljoprivrednici surađuju (kooperiraju), tako i udruženi poljoprivrednici, kad udružuju sredstva (i rad) radi ostvarivanja zajedničkog dohotka i udjela u raspodjeli zajedničkog dohotka, imaju pravo na:

a) povrat vrijednosti udruženih sredstava u iznosu koji je udružen ili u iznosu revaloriziranom u skladu sa zakonom, a na temelju mjerila i u oblicima utvrđenim samoupravnim sporazumom; i

b) naknadu za privređivanje udruženim sredstvima koja se utvrđuje u naprijed u određenom iznosu, ili u iznosu utvrđenom na temelju osnova i mjerila u skladu sa samoupravnim sporazumom.

Vraćena udružena sredstva smanjuju visinu udruženih sredstava, a naknada za privređivanje udruženim sredstvima unosi se ukupan prihod PZ odnosno druge OUR. U slučaju kad naknada pripada poljoprivrednicima onda im se odobrava na njihovom računu i isplaćuje. Stoga valja da se pitanje načina i rokova povrata udruženih sredstava i obračun naknade za privređivanje udruženim sredstvima obvezno utvrdi samoupravnim sporazumom ili, na temelju samoupravnog sporazuma, konkretiziraju ugovorom. Često se naknada za privređivanje udruženim sredstvima ugovora u visini kamate za odobrene kredite.

Udružena sredstva, neovisno o izvoru iz koga potječu (vlastita sredstva, sredstva iz kredita i sl.), se transformiraju u vlasničkom smislu, ako se otplaćuju (jer, može se ugovoriti, da se sredstva ne otplaćuju — ne vraćaju, već da se samo obračunava i plaća naknada za privređivanje udruženim sredstvima u fiksnom ili promjenljivom iznosu). Tako npr. u našem primjeru

možemo pretpostaviti da je poljoprivredna zadruga dobila investicijski kredit od poslovne banke u iznosu od 2,000.000 dinara, s namjenom za ulaganje u investicije kod poljoprivrednika. Dakle, kredit je odobren preko poljoprivredne zadruge, a ne neposredno poljoprivrednicima, te se nalazi u funkciji dohodovnih, a ne klasičnih kupoprodajnih i kreditnih odnosa.

Inače, kako je poznato, prevladava neposredni odnos banka — poljoprivrednik, uz kamatu, a poljoprivredna zadruga (ili druga OUR) se naknadno interpolira, u taj odnos s temelja preuzimanja poljoprivrednih proizvoda. Doduše, negdje zadruge i druge OUR posreduju pri kreditiranju poljoprivrednika, ali se kreditni odnos neposredno uspostavlja između banke i poljoprivrednika. Rjeđi su primjeri kreditiranja poljoprivrednika preko zadruge i OUR-a na dohodovnim odnosima ili, bolje rečeno, na odnosima koji su korak dalje nego što su klasični odnosi.

Vraćajući se našem primjeru kredita od 2,000.000 dinara valja uočiti da je isti transformiran u privatno vlasništvo, ali putem dohotka i rada poljoprivrednika, dakle transformacija je izvršena po osnovi rada (samo tekući rad stvara novu vrijednost, dohodak). Smjer je mogao biti obrnut — da su poljoprivrednici uložili (udružili) 2,000.000 dinara i da je transformacija izvršena u društveno vlasništvo po osnovi rada odnosno stjecanja i raspodjele zajedničkog dohotka. Stoga dolazimo do zaključka da vlasništvo na sredstvima za proizvodnju nije zapreka razvoju dohodovnih odnosa, već naprotiv, da se, uz respektiranje privatnog vlasništva, mogu uspješno razvijati dohodovni odnosi na relaciji povezivanja individualne poljoprivrede s udruženim radom.

Društveno organizirana proizvodnja uživa sve beneficije (porezne i druge) kao i proizvodnja na vlastitim poljoprivrednim površinama. Pri tome, u praktičnoj primjeni postojećih propisa, ima mnogo nesporazuma i »nejasnoća«, npr. kod korištenja beneficirane nafte (D—2), besplatne nabavke i korištenja građevinskog, reprodukcijanskog i drugog materijala. Zaboravlja se, naime, da pravo na porezna oslobođenja i olakšice, te druge beneficije ima samo društveno pravni subjekt, a ne i građanske osobe (poljoprivrednici) i građansko-pravne osobe. Olakšice i druge beneficije poljoprivrednika mogu se ostvariti samo u okviru i preko zadruge i drugih OUR-a.

Ugovorna zajednica — oblik grupnog vlasništva

Pored društvenog i privatnog vlasništva na sredstvima za proizvodnju u skladu s propisima, rađaju se i elementi grupnog vlasništva zasada u okviru ugovornih zajednica poljoprivrednika, o kojima, u ovom materijalu ne bismo šire govorili, osim nekih napomena. Naime, ugovorne zajednice se osnivaju i organiziraju premo odredbama člana 35. i 36. Zakona o udruživanju poljoprivrednika, te povezuju s udruženim radom. Nema nikakvih zapreka da se s ugovornim zajednicama (dakle sa skupinom poljoprivrednika) uspostavlja i razvijaju dohodovni odnosi. Drugo je pitanje dijela dohotka

što ga stječe ugovorna zajednica u sistemu veza s udruženim radom — koji će se dio tog dohotka individualizirati, a koji dio će ostati zajednički, skupni (grupni) i po toj osnovi stvarati grupno vlasništvo. Na to pitanje treba dati odgovor s društveno-političkog i pravnog aspekta polazeći od pretpostavke da je dohodovni aspekt koliko-toliko razriješen.

Zajednički objekti, oprema i druga sredstva

Budući da poljoprivrednici mogu udruživati rad i sredstva međusobno, npr. u ugovorne zajednice i preko njih se povezivati u sistem udruženog rada ili neposredno udruživati u zadruge, organizacije kooperanata ili druge OUR, te tako samoupravnog povezivati u sistem udruženog rada, to mogu, kako je već ranije istaknuto, postojati različiti oblici i modaliteti udruživanja rada i sredstava. Jedan od oblika odnosno modaliteta udruživanja rada i sredstava je zajedništvo građevinskih objekata, opreme i drugih proizvodnih sredstava, sa svrhom organiziranja poljoprivredne proizvodnje na principima zajedničkog prihoda odnosno dohotka.

Zajednička proizvodnja u zajedničkim objektima može se organizirati ako se polazi od zajedničkog rizika, zajedničkog dohotka i ravnopravnog sudjelovanja u raspodjeli zajedničkog dohotka srazmjerno minulom i tekućem radu, neovisno o vlasničkim odnosima. Drugo je pitanje da se, u konkretnim slučajevima, utvrdi smjer transformacije uloženih (udruženih) sredstava.

Zemljište se, npr. može udružiti s pravom zadržavanja vlasništva ili ako se drukčije samoupravno uredi, s pravom na naknadu za udruženo zemljište uz istovremeno postupno transformiranje u društveno vlasništvo, što je izvedivo u okviru postojećih propisa. Inače ako se i ne transformira u društveno vlasništvo, pravo na naknadu za udruženo zemljište ostaje. Iako organizacije koje koriste i raspolažu društvenim zemljištem isto mogu udružiti s poljoprivrednicima, društveno zemljište se ne bi moglo transformirati u privatno vlasništvo.

Zajednički građevinski objekti (staje, skladišta i sl.) mogu da potječu:

- a) po osnovi udruživanja već gotovih objekata,
- b) zajedničke izgradnje financiranjem iz vlastitih izvora, ili iz tuđih izvora (krediti banaka, fondovi i drugi izvori), pri čemu su mogući različiti odnosi u smislu transformacije vlasničkih odnosa.

Oprema se također može udružiti i urediti odnosi analogno građevinskim objektima, te odrediti pravci transformacije vlasništva ili, pak, zadržavanja vlasništva.

Osnovno stado, kako primjeri iz prakse pokazuju, kad nabavku vrše organizacije, daje se na korištenje poljoprivrednicima s postepenim prelaskom u njegovo (poljoprivrednikovo) vlasništvo, što ne znači da se, pod određenim uvjetima, ne bi moglo naći i drukčije rješenje.

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Budući da individualni sektor poljoprivrede raspolaže sa znatnim proizvodnim potencijalom — zemljište, stoka i dr. — za proizvodnju goveđeg mesa i proizvodnju mlijeka i da su potrebe za tim proizvodima u stalnom porastu, to je neophodno da se proizvodnja goveđeg mesa i mlijeka organizira na zajedničkim programima individualnih poljoprivrednika međusobno i u povezanosti s društvenim sektorom privrede.

Za takvu, povećanu proizvodnju mesa i mlijeka mora se osigurati odgovarajući reprodukcijski materijal i intenzivnije iskorištavanje poljoprivrednog zemljišta, primjenom znanstvenih rezultata u praksi.

Uzgoj krava muzara na privatnim posjedima odvija se u veoma specifičnim uvjetima jer je svako individualno gospodarstvo obilježeno nizom svojih specifičnosti. Težnja mljekara i svake druge OUR, zadruga, odnosno nosioca kooperativnih odnosa, treba biti da proizvođačima ponudi odgovarajuću tehnologiju, prilagođenu domaćinstvu, nastambi i pasmini, a uz odgovarajuću mehanizaciju (u pravilu izbjegavati novograđene objekte).

1) Prilikom pristupa proizvodnji mlijeka i junećeg mesa, na individualnim gospodarstvima treba voditi računa o slijedećem:

— procijeniti objektivne mogućnosti proizvodnje mlijeka ili mesa u odgovarajućim nastambama uz sagledavanje zemljišnih površina i mogućnosti proizvodnje potrebnih količina stočne hrane, za predviđenu vrst ili kategoriju stoke u uzgoju i okviru gospodarstva uz minimalni utrošak samo bje-lančevinastih krmiva i dodataka;

— za postojeći maksimum od 10 ha treba graditi staje kapaciteta od 10 do 16 krava sa uzgojem vlastitog rasplodnog podmlatka i tovom viška tela-di do 550 kg. Znači ukupan kapacitet objekta u kojem se uzgaja 10 do 16 krava treba iznositi do 20 grla.

— s obzirom na nešto lošije uvjete uzgoja, njege i hranidbe na privatnom u odnosu na društveni sektor preporučuje se simentalska i smeđa (Istra, Gorski kotar, Lika) pasmina za individualna gospodarstva;

— ratarska proizvodnja mora biti vrlo intenzivna sa visokim prinosima a u plodoredu se mora naći prvenstveno kukuruz, lucerna djetelinsko-travne smjese, stočni kelj, soja i eventualno šećerna repa, zbog lista i glava i ostale krmne kulture. Obroci za goveda moraju sastojati uglavnom od kukuruzne silaže, vlažno siliranog mljevenog kukuruza u zrnu ili klipu, zelene krme i smjesa, repinih glava i lista, repinih sirovih ili suhih rezanaca, te dijelova kupljenih proteinskih dodataka u obliku sačme, uree i vitaminsko mineralnih dodataka. Siguno da je obrok od ovih komponenata jako jeftin u usporedbi s hranidbom skupim tvorničkim koncentratima.

— objekat u kojemu se želi organizirati proizvodnja mora biti jeftin, ali i funkcionalan. To se može najbolje postići adaptacijom postojećih staja (štagljeva) naravno tamo gdje postoje takvi objekti.

Prilikom adaptacije i proširenja postojećih objekata, treba na istome izvršiti proširenje prozora, vrata, ugraditi kanal za samoizdubrivavanje, rešetke ili potisnu traku za izdubrivavanje, postaviti odgovarajući broj vezova, hranidbeni i prljavi hodnik, automatske pojilice, električnu rasvjetu, prostor za sijeno, boks za telad i prostorije za muzni stroj sa toplom i hladnom vodom. Isto tako, ako se pristupa izgradnji novog objekta u istomu mora biti od strane projektanta predviđeno sve kao i kod adaptacije i proširenja postojećih objekata;

U izgradnji novih, a posebno kod adaptacija treba voditi računa da se koristi postojeći građevinski materijal od starih objekata čime se znatno pojeftinjuje izgradnja a time i opterećenje buduće proizvodnje mlijeka.

Kod adaptacija postojećih staja, cijena jednog veza-stajališta iznosi oko 20.000 do 40.000 dinara a gradnja novih staja oko 100.000 dinara po jednom stajalištu. Ovako niska cijena proizlazi otuda što se u gradnju ugrađuje dosta rada članova obitelji koji nije ukalkuliran u objekat, kao i materijal od starih objekata, i prevozi vlastitim traktorom poljoprivrednika kod kojega se objekat gradi;

— krediti bi trebali biti odobreni na minimum 10 god. kod gradnje navedenih objekata, a sa kamatom oko 6 %, što stvara realne mogućnosti otplate onih koji su takve kredite preuzeli a da se ne ugrožava proizvodnja;

— angažiranjem što većeg materijalnog učešća i osobnog rada poljoprivrednika u izgradnji ovih objekata treba smanjiti opterećenost kasnije proizvodnje i time povećati njezinu akumulaciju, odnosno dohodak.

— U toku izgradnje ili adaptacije objekata, na oraničnim površinama pripremati stočnu hranu i za istu sagraditi skladišne kapacitete, a to su trenč silosi, silo tornjevi za siliranje vlažnog zrna i sjenici za sijeno.

— u suvremenoj proizvodnji ljudski rad je sve skuplji pa se proizvodnja maksimalno mora mehanizirati, odnosno uz traktor, oruđa za osnovnu obradu tla, mora udruženim sredstvima više udruženih poljoprivrednika na nivou jednog sela i njihove organizacije kupiti odgovarajuću mehanizaciju, a to je prije svega silažni kombajn, linija za sijeno, cisterna za izdubrivavanje, linovi velikog kapaciteta i slično;

— Proizvodnja stočne hrane na vlastitim oraničnim površinama svakog poljoprivrednika uz korištenje zajedničke mehanizacije znatno smanjuje troškove proizvodnje mlijeka ili tova junadi.

— u suvremene objekte treba staviti visoko produktivna grla koja će dati željenu proizvodnju. U principu to bi trebao biti simentalac, ali tamo gdje se ovladalo suvremenom tehnologijom, hranidbom, odnosno gdje su ispunjeni svi preduvjeti uključujući i visoko znanje uzgajivača moguće je u proizvodnju na individualnom posjedu uključiti i Holštajna (slučaj ZAJ-OS-1).

— osnovna organizacija odnosno nosilac kooperacije treba organizirati uzgojno selekcijsku službu za govedarstvo kod svih proizvođača mlijeka. Ova služba ima zadatak da prati svako grlo individualno kako u pogledu rasplodnih tako i u pogledu proizvodnih rezultata, te da se odgovarajućom hranidbom maksimalno koristi genetski proizvodni potencijal svakog grla.

— stručna služba nosilaca kooperacije treba za svoje udružene robne proizvođače mlijeka organizirati stručna predavanja i seminare kako bi im se povećao nivo znanja. Stručno osposobljavanje je veoma bitno, jer suvremeni objekti, mehanizacija i visokoproduktivna grla, moraju imati stručno osposobljenog gospodara.

— zajednički uložena sredstva zadruge — mljekare u objekte, mehanizaciju i osnovno stado su izvanredna osnova za udruživanje poljoprivrednih proizvođača međusobno, te njihovo udruživanje s nosiocem kooperacije.

— za realizaciju izgradnje objekata te uvođenje navedenog način uzgoja krava u specijaliziranoj proizvodnji mlijeka kod proizvođača moraju se osigurati odgovarajuća sredstva od strane nosioca kooperacije kao i stručni kadar koji će voditi ovakve programe. Osnovne organizacije kooperanata, zadruge ili druge OUR trebali bi obavezno organizirati selekcijsku službu, te službu koja će voditi tehnologiju proizvodnje stočne hrane i tehnologiju ishrane i držanja stoke.

2) Prethodno je istaknuto o čemu, prilikom pristupanja proizvodnje mlijeka i junećeg mesa na individualnim gospodarstvima, treba voditi računa da bi se organizirala željena proizvodnja. Višegodišnja iskustva govore da u tako organiziranim domaćinstvima — kao u primjerima navedenim u ovim materijalima — gdje je dominantna stočarska proizvodnja, jedno muško dijete ostaje na poljoprivrednom gospodarstvu i nastavlja bavljenjem poljoprivrednom proizvodnjom.

3) Proces udruživanja poljoprivrednika na zajedničkim programima proizvodnje, zajedničkim objektima i dr. te uspostavljanju dohodovnih odnosa sve do zasnivanja radnog odnosa i ostvarivanja položaja poljoprivrednika analogno položaju radnika u udruženom radu zahtijeva drugačiji pristup i novi kvalitet u odnosima s poljoprivrednicima. U tom su smislu razrađeni modeli organiziranja i izgradnje zajedničkih staja za krave i tov junadi koji u praksi nisu verificirani.

Nakon što se provede šira rasprava o predloženim modelima zajedništva (zajednička proizvodnja u zajedničkim objektima i na dohodovnim odnosima) i nakon što se neka pitanja tog zajedništva, postavljena u poglavlju 4 — Udruživanje poljoprivrednika na programima zajedničkih staja, više pojasne i konkretiziraju, nakon toga, dakle, valja pristupiti daljnjoj razradi konkretnih primjera za primjenu u praksi.

4) Istaknuti primjeri iz prakse govore da poljoprivrednici mogu, po izboru, uz veći stupanj organiziranosti i udruženosti, ostvariti svoju ekonomsku stabilnost i socijalnu sigurnost. S druge strane može se osigurati dugoročnija proizvodnja mlijeka i mesa, naravno sve ovo pod uvjetima adekvatne ekonomske politike i konkretnih mjera u agraru na liniji poticanja poljoprivredne proizvodnje.

5) Na današnjem stupnju organiziranosti individualne poljoprivrede i nedovoljne proizvodnje poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, ne mogu se propisati modeli koji bi bili obvezni i isključivi, neovisno o specifičnim prilikama, nego obratno — valja koristiti i razvijati sve oblike i modele u odnosima s individualnim sektorom poljoprivrede i njegovom uključivanju u udruženi rad.

Uporedni pregled — 5 opisanih proizvođača i idealni u prijedlogu

Šifra gosp.	Broj čl. rad.sp. gosp. za rad	Broj rad.sp. za rad	Površina UG	Broj krava radniku	ČD po člamu	Mlijeko po kravi	Meso po kravi	Mlijeko po rad.	Meso po rad.	Tip (rasa)		
BJ-1	6	2,5	21 kj.	18,36	8	150.270	62.614	4.165,5	864,4	13.265	276,6	Siment.
KIM-1	7	2,9	19 kj.	9,2	6	68.965	28.571	3.583	120	5.103	248,3	Siment.
KIM-2	6	3,08	19 kj.	18,4	12	88.717,5	45.542	3.000	153,3	10.333	613,3	Siment.
ZDK-1	7	4	43 kj.	40,8	19	168.166,5	96.095	2.741	474	9.696,5	1750	Siment.
ZAJ. OS-1	9	4	58 kj.	54	33	245.550	109.133	5.350	316	40.000	1487,5	Crna šara
ID-1	4	1	17 kj.	22,9	12	245.780	61.445	4.500	375	48.000	4500	Siment.

Napomena:

Primjeri (BJ-1, KIM-1, KIM-2, ZDK-1 i ZAJ. OS-1) su primjeri iz prakse mljekarske industrije s konkretnim individualnim poljoprivrednim proizvođačima označenim šiframa.

Primjer pod ID-1 je pretpostavljeni, idealni primjer uže specijaliziranog proizvođača u proizvodnji mlijeka i mesa.

Legenda: UG = uvjetna grla
CD = čisti dohodak
kj. = kat. jutro

Gospodarstvo	ČD radnik/UG	ČD/kj.	ID—1=100 iz kolone 1	ID—1=100 iz kolone 2
BJ—1	8.185	7.155,7	76,26	49,5
KIM—1	7.496	3.629	69,84	25,10
KIM—2	4.821,6	4.669	44,9	32,3
ZDK—1	4.121,7	3.910	38,41	27,05
ZAJ—OS—1	4.547,2	4.233	42,37	29,30
1D—1	10.732,8	14.457	100	100